

WYDAWNICTWO UMCS

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. VIII

SECTIO N

2023

ISSN: 2451-0491 • e-ISSN: 2543-9340 • CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/en.2023.8.21-31

Wprowadzenie

Introduction

Numer czasopisma „Annales UMCS. Sectio N – Educatio Nova”, który właśnie trafia do rąk Czytelników, jest zbiorem prac o różnej tematyce, które można pogrupować w kilka sekcji.

Najliczniejszą grupę stanowią teksty, których tematyka związana jest z szeroko pojętą polonistyką.

Do tej sekcji zaliczony został artykuł Krzysztofa Biedrzyckiego, traktuje bowiem o wyzwaniach, przed jakimi stoi nauczyciel języka polskiego w sytuacji permanentnej „wojny kulturowej”, będącej wynikiem spolaryzowanej społeczności, w której żyjemy. Autor zwraca uwagę na trzy odmienne sposoby narracji, które znajdują odzwierciedlenie w podstawie programowej, ale z różnym akcentem. Chodzi o postawę celebracji, promocji i emancypacji. Ponadto uważa, że te rodzaje narracji mają szansę zaistnieć w sposób solidarny, czyli taki, który pomoże zrozumieć zarówno aspekty pozytywne każdej z nich, jak i pewne ich niedoskonałości. Może to mieć miejsce tylko wtedy, gdy nauczyciel podejmie się zadania nauczania swoich uczniów, jak „współtworzyć społeczeństwo skutecznej komunikacji i porozumienia pomimo różnic, których pokonywanie już nie jest w jego mocy”.

Artykuł Pawła Sporka zawiera bardzo ważne pytanie: *Quo vadis*, polonisto? A nawet szerzej: *Quo vadis*, szkoło? Dotyczy ono aktualnej sytuacji polskiej szkoły i nauki języka polskiego, w szczególności w związku z tym, że ten przedmiot szkolny był i jest wykorzystywany jako pewnego rodzaju narzędzie do realizowania polityki edukacyjnej państwa, podporządkowanej pewnym założeniom ideologicznym. Zdaniem autora takie instrumentalne wykorzystywanie wiedzy

z zakresu szeroko pojętej humanistyki nie przystaje już do wymogów i wyzwań współczesności. W podstawie programowej języka polskiego nadal podtrzymuje się wyraźny nacisk na lektury i treści, które wzmacniają dysonans pomiędzy tym, co swojskie, tutejsze, narodowe, a więc pozytywne, a tym, co obce, zewnętrzne, czyli złe i negatywne. Według autora jest to bardzo uproszczony i wręcz niebezpieczny obraz świata, który może prowadzić do wypaczenia tego, czym jest świat XXI wieku. Należy więc zadbać o to, by podstawa programowa została uzupełniona oraz ubogacona o lektury i treści, które będą pokazywać różnorodność kulturową i płynące z niej korzyści, inną perspektywę w postrzeganiu i rozumieniu świata, a także negatywny wpływ wszelkich skrajności na człowieka. Warto też wsłuchać się w głos ekspertów w tym zakresie, czyli dydaktyków, którzy postulują, by czytanie i analizowanie lektur szkolnych polegało na mądrej i krytycznej lekturze, która będzie prowadzić do namysłu i poszukiwań, która będzie odnosić się do kontekstu historyczno-społecznego, ale również będzie konfrontować treści z rzeczywistością XXI wieku.

Dwa kolejne artykuły to propozycje jednej autorki – Marii Kwiatkowskiej-Ratajczak, a przedmiotem rozważań jest dydaktyka polonistyczna. W tekście zatytułowanym *Dydaktyka humanistyczna – między solidarnością a sprzeciwem* autorka wskazuje na cechy i funkcję, jaką pełni i powinien pełnić dydaktyk, a także na wyzwania, które przed nim stoją. Po pierwsze, dydaktyk zmuszony jest przekraczać podziały, które istnieją w świecie subdyscyplin naukowych, ponieważ jego zadanie jest wielowymiarowe: uczyć innych, jak uczyć, ale również badać sam proces uczenia się, pokazywać pewne stałe mechanizmy kształcenia, przekonywać do kreatywnego i twórczego wykorzystywania tej wiedzy. Po drugie, dydaktyk pełni bardzo ważną funkcję pośrednika pomiędzy uniwersytetem a szkołą, co w dzisiejszych czasach wydaje się bardzo trudnym wyzwaniem. Jego zadaniem jest też takie mówienie o świecie, które będzie zakładało różnorodność i otwartość na dyskusję. Ta dyskusja potrzebna jest na wielu poziomach, w tym na poziomie myślenia o programach nauczania i ich realizacji. Autorka zauważa wiele problemów, z którymi aktualnie mierzy się szkoła, co powoduje sprzeciw wszystkich jej podmiotów: uczniów, nauczycieli, rodziców. Ponadto proponuje pewien kierunek działań, które powinny pomóc, dopóki nie zajdą istotne zmiany na lepsze w polskiej szkole. Dodatkowo przywołuje prace naukowe wielu autorytetów z zakresu różnych dyscyplin humanistycznych, które wskazują na konieczność współpracy międzydyscyplinowej w celu otwarcia się na różne teorie i paradygmaty, oraz proponuje utworzenie pewnego rodzaju koalicji na rzecz koniecznych zmian.

W artykule recenzyjnym *O dydaktyce i pożytkach płynących z pewnej niebezpiecznej sprawności* Kwiatkowska-Ratajczak omawia książkę Piotra Kołodzieja

Literatura grozi myśleniem. Autorka przedstawia pozytywne aspekty tej monografii, a także wskazuje pewne elementy polemiczne, np. zastosowaną terminologię czy rezygnację z odniesień do niektórych – istotnych z jej punktu widzenia – prac naukowych (np. Zenona Urygi, Wiesławy Wantuch czy Stanisława Bortnowskiego). Wśród pozytywnych aspektów recenzowanej pracy wymienia m.in. propozycję jej autora na nową metodykę na miarę XXI wieku, która uwzględni rolę twórczego myślenia w uczeniu się, a także wykracza poza ramy czystej literatury czy języka, odwołując się również do innych przejawów kultury i sztuki.

Maria Waclawek przedstawia w swoim artykule konkretną propozycję przeprowadzenia zajęć z języka polskiego, których celem jest kreatywne tworzenie własnego tekstu w oparciu o konkretny wzór. Autorka zwraca uwagę na szczególną rolę kreatywnego myślenia i rozwiązywania zadań oraz na szczególną funkcję nauczyciela w tym procesie. Nauczyciel nie powinien być bowiem jedynie egzekutorem wiedzy pozyskiwanej w tradycyjny, pamięciowy sposób, lecz przede wszystkim powinien stać się inspiratorem do twórczego i kreatywnego działania. Autorka opisuje rezultaty eksperymentalnych zajęć, które przeprowadziła w marcu 2021 roku. Data nie jest przypadkowa, ponieważ był to czas, gdy zajęcia odbywały się w formie zdalnej ze względu na pandemię, co też miało ogromne znaczenie dla poczynionych obserwacji. Punktem wyjścia do tych zajęć warsztatowych był wiersz Zbigniewa Herberta *Pan od przyrody*. Celem było wykorzystanie tego wiersza jako wzoru do naśladowania zgodnie z metodą analizy i twórczego wykorzystania wzorów zaproponowaną przez Annę Dyduchową. Na zajęciach przeprowadzonych przez autorkę wykorzystane zostały dwa pierwsze etapy tej metody, tj. czytanie i analiza tekstu oraz wykonywanie ćwiczeń transformacyjnych.

Aneta Grodecka podjęła się zadania nakreślenia podstaw programowych dla kształcenia umysłów uczniów zgodnie z założeniami współczesnej neuro nauki. Jest to wyzwanie trudne i wymagające współdziałania przedstawicieli trzech dyscyplin: polonistyki, biologii i etyki. Chodzi o wypracowanie programu o charakterze integracyjnym, który byłby realizowany wspólnie przez nauczycieli trzech przedmiotów. Autorka przedstawia powody, dla których poszukiwanie takiego programu jest wskazane lub wręcz konieczne. Podkreśla m.in. istotne zmiany w potrzebach edukacyjnych młodych ludzi, które nie przystają już do stosowanych powszechnie metod rodem z poprzednich epok. Następnie przedstawia założenia programowe swojej propozycji oraz możliwości ich realizacji w kontekście obowiązujących przepisów. Wnioski z przeprowadzonych analiz są umiarkowanie optymistyczne, pokazują bowiem wysoki stopień trudności tego zadania, ale również wskazują na pewne elementy zawarte w aktualnych dokumentach oświatowych, które mogą stać się pozytywnym impulsem do zmian.

Wśród prac naukowych na temat dydaktyki polonistycznej pojawia się coraz więcej opracowań, których autorzy zachęcają do tego, by na lekcjach języka polskiego nie odnosić się jedynie do tekstów czysto literackich, lecz także ubogacać zajęcia o teksty kultury innego pochodzenia. W ten nurt wpisują się trzy kolejne artykuły.

Tekst Aleksandry Nowak poświęcony jest twórczości poetyckiej Jacka Kaczmarskiego. Autorka uważa, że jego poezja – poza wymiarem społeczno-politycznym – ma wymiar bardziej ogólny, artystyczny, o którym często się zapomina. W tej poezji jest wiele odniesień do sztuki, malarstwa czy literatury, czego przykładem jest piosenka *Wojna postu z karnawalem*. Widać tu zachwyt nad dziełami malarskimi Pietera Bruegla Starszego i jest to przykład ekfrazy, czyli dzieła literackiego, które opisuje i interpretuje dzieło malarskie. Kaczmarski maluje słowami obrazy, które mają wydźwięk społeczno-polityczny i filozoficzny. Z pierwszego punktu widzenia wiersz odnosi się do okresu przełomu, jaki nastąpił w całej Europie po upadku komunizmu. Z punktu widzenia filozoficznego natomiast piosenka ma za zadanie zwrócić uwagę na rozdarcie człowieka pomiędzy tym, co jest jego powinnością, a tym, co jest jego przyjemnością. Zestawia zatem cielesność i uduchowienie jako ścierające się ze sobą siły oddziałujące na człowieka. Autorka zachęca do wykorzystania tekstu piosenki Kaczmarskiego na lekcji języka polskiego w szkole ponadpodstawowej oraz prezentuje konkretny scenariusz takiej lekcji.

Głównym założeniem i punktem wyjścia dla artykułu Grażyny B. Tomaszewskiej jest przekonanie pisarza i myśliciela doby Romantyzmu Henry'ego Davida Thoreau, że jedynie zagubienie w drodze, pobłądzenie, znajdowanie się w punkcie bez celu i co za tym idzie konieczność zatrzymania się pozwalają na prawdziwe poznanie miejsca, w którym aktualnie się znajdujemy oraz na określenie celu, do którego rzeczywiście dążymy. Z tego punktu widzenia i w tym świetle można określić kondycję współczesnego człowieka poprzez aktywację pytań związanych z poprzednimi formami aktywności i refleksji na temat marzeń o harmonii i osiągnięciu prawdziwej wspólnoty, która nie jest podległa żadnej sile ani władzy. Materiałem, który posłużył autorce do przedstawienia swoich interpretacji kondycji człowieka, są dwie rzeźby: *Idący człowiek* Alberta Giacomettiego oraz *Idący człowiek* Piotra Stepnowskiego. Ta druga rzeźba jest próbą rekontekstualizacji dzieła rzeźbiarza szwajcarskiego.

Jednym z zadań realizowanych na lekcjach języka polskiego jest pobudzenie uczniów do refleksji i dyskusji oraz do krytycznej oceny zjawisk, postaw czy zdarzeń. Najczęściej dyskusja opiera się na analizowanych dziełach literackich, zarówno współczesnych, jak i dawnych. Coraz częściej jednak impulsem do dyskusji stają się też inne elementy szeroko pojętej kultury. Maria Dorota Szoska

zachęca do poruszania na lekcjach języka polskiego tematyki romskiej, która jest zazwyczaj pomijana w programie szkolnym. Proponuje oparcie konkretnej jednostki dydaktycznej, poświęconej tej tematyce, na zestawieniu dwóch bardzo różnych tekstów kultury: z jednej strony jest to film *Papusza* w reżyserii Joanny Kos-Krauze i Krzysztofa Krauzego, z drugiej zaś wystawa Małgorzaty Mirgi-Tas, która została zaprezentowana na Biennale w Wenecji w 2022 roku. Szczególnie interesująca okazuje się ta wystawa, ponieważ pokazuje alternatywną wizję społeczności romskiej i – jak twierdzi autorka artykułu – „przeczarowuje” powszechnie znany sposób jej postrzegania i opisywania.

Celem pracy Macieja Wróblewskiego jest zaprezentowanie nowych tendencji humanistycznych (transhumanizm, posthumanizm, nowy materializm) w edukacji. W pierwszej części w kolejności chronologicznej przedstawione zostały związki pomiędzy nauczaniem języka polskiego a literaturą polską na poziomie szkoły podstawowej i średniej. Według autora bardzo pilne wydaje się wsparcie naukowe programów szkolnych i ich aktualizacja, ponieważ żyjemy w czasach bardzo chaotycznych, które zostały nazwane przez Zygmunta Baumana „płynną nowoczesnością”. Nie dziwi więc, że dotychczasowe klasyczne wzorce poznawcze i autorytety poddają się od jakiegoś czasu erozji. Przyczyniają się do tego wzmożone procesy cyfryzacji i nadmiar informacji. Druga część artykułu poświęcona została niektórym zagadnieniom z zakresu antropologii literatury: transhumanizmowi, posthumanizmowi i nowemu materializmowi, które pozwalają oglądać człowieczeństwo w nowym świetle. Nauczyciel w procesie czytania i analizowania tekstów literackich dzięki nowym narzędziom może wskazać na naturalne związki zachodzące pomiędzy człowiekiem a środowiskiem naturalnym, czyli roślinami, zwierzętami, klimatem czy ziemią.

Gdy myślimy o nauce w kontekście jej historii i rozwoju, parafrazując Biblię, możemy powiedzieć: Na początku była Filozofia. Nie ma bowiem nauki, która w sposób bezpośredni lub pośredni nie odnosiłaby się do zdobyczy antycznej filozofii i do jej pojęć czy paradygmatów. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że źródłem wszelkiej nauki jest właśnie filozofia, a nauki współcześnie uprawiane są jej potomkami. To wyjaśnia istnienie różnego rodzaju zależności pomiędzy naukami pozornie bardzo odległymi.

Autorzy dwóch tekstów, które znajdują się w tym tomie, podnoszą zagadnienie relacji pomiędzy różnymi naukami. Artykuł Ryszarda Horodeckiego jest sprawozdaniem z dyskusji panelowej, która odbyła się w ramach Kongresu Dydaktyki Polonistycznej w Gdańsku. Pokazuje on, jakie są zależności pomiędzy naukami z zakresu humanistyki a naukami przyrodniczymi. Z jednej strony można zaobserwować coraz mocniejsze specjalizowanie się naukowców, tworzenie języków i kodów komunikacyjnych dostępnych tylko osobom praktykującym

daną dyscyplinę czy nawet specjalność w ramach dyscypliny, z drugiej zaś można mówić o pewnej tęsknocie do tego, co wspólne, uniwersalne, stałe. Refleksje na temat powiązań pomiędzy tym, co literackie, językowe, artystyczne, a tym, co stanowi tzw. prawdziwą naukę, prowadzą autora do konkluzji, że istnieje język, który może być uznany za holistyczny i wręcz profetyczny dla wszelkich nauk. Tym językiem jest język kwantowy.

W sekcji tej zamieszczony jest też tekst Tomasza Szarka, który w swoim interdyscyplinarnym eseju wskazuje wiele punktów stycznych pomiędzy matematyką i naukami z dziedziny humanistyki. Matematyka jest rodzajem języka, który pozwala nazywać nowe zjawiska, co można porównać do nauki nowych słów. Ponadto bada relacje pomiędzy tymi zjawiskami, co można odnieść do procesu budowania zdań złożonych w oparciu o te nowe słowa. Innymi słowy, uczenie się matematyki jest zbliżone do procesu akwizycji języka obcego. Co ciekawe, język teorii matematycznych to język symboliczny, który pozwala wypowiadać się w sposób precyzyjny i logiczny. Jest to powód, dla którego matematyka może stanowić skuteczne pole do ćwiczeń dla humanistów, którzy za pomocą słów muszą wyrażać swoje nieprecyzyjne intuicje, nadając im pełną, dojrzałą i zrozumiałą formę. W tym sensie matematyk przypomina poetę, co wykazuje autor artykułu, cytując Josifa Brodskiego.

Kolejną grupę artykułów stanowią teksty, które odnoszą się do doświadczeń związanych z pandemią koronawirusa. W tej sekcji znajdują się cztery teksty.

Kim jest przyjaciel? Czy w dobie odizolowania społecznego przyjaciel i przyjaźń znaczą to samo, co w czasach przedpandemicznych? Maria Groenwald postanowiła zadać to pytanie uczniom szóstych klas szkół podlaskich i porównać ich odpowiedzi z Arystotelesowską koncepcją przyjaźni oraz z obrazem przyjaźni wyłaniającym się z prac szóstoklasistów z 2007 roku. Dla uczniów szkoły podstawowej to właśnie szkoła jest miejscem, w którym mogą doświadczać przyjaźni w sposób najbardziej intensywny. Niektórzy twierdzą nawet, że chodzą do szkoły tylko po to, by spotkać przyjaciół. Większość uczniów, którzy wzięli udział w badaniu, uważa, że relacje z ich przyjaciółmi zmieniły się pod wpływem pandemii i nie można ich postrzegać w taki sam sposób jak wcześniej. Pojawiły się też nowe pojęcia związane z tą zmianą, takie jak *e-przyjaciel* i *e-relacje*.

Artykuł Małgorzaty Gajak-Toczek jest refleksją na temat doświadczeń studentów polonistyki z praktyk nauczycielskich, które zrealizowali w systemie zdalnym z powodu pandemii COVID-19. Omówione zostały trudności związane ze zmianą prowadzenia zajęć w szkole i na uczelni, przede wszystkim z koniecznością porzucenia kontaktu bezpośredniego. Wskazano na wyzwania wynikające z nowego modelu kształcenia oraz jego perspektywy. Uczestniczący w badaniu studenci podkreślili wiele aspektów pozytywnych wynikających z nowej formuły:

znaczący wzrost i różnorodność narzędzi informatycznych, wykorzystanie modelu lekcji odwróconej czy efektywną współpracę z opiekunami (w szkole i na uczelni). Ponadto wskazali na istotne trudności: brak dostępu do materiałów dydaktycznych (co wymagało wielogodzinnych poszukiwań na stronach internetowych lub wśród innych praktykantów), brak czasu na indywidualne podejście do potrzeb uczniów, nikły kontakt z rodzicami uczniów czy też trudności związane z przeprowadzaniem kartkówek i sprawdzianów.

Pandemia COVID-19 wprowadziła wiele szybkich i niespodziewanych zmian do metodologii nauczania, w tym do nauczania języków obcych. Po traumatycznym okresie izolacji powrót do normalności spowodował pojawienie się wielu jeszcze bardziej znaczących wyzwań. Z jednej strony wymóg rewizji praktyk akademickich stosowanych dotychczas, z drugiej zaś konieczność, którą wielu odczuwa, promowania pedagogiki humanizującej i tworzenia humanizacyjnej przestrzeni edukacyjnej. Aleksandra Łukaszyk-Spryszak i Anna Sańczyk-Cruz proponują szereg rozwiązań teoretycznych i praktycznych dla osiągnięcia wyżej wymienionego celu w obszarze nauczania języka angielskiego (EFL) i języka angielskiego specjalistycznego (ESP) na poziomie uniwersyteckim w Polsce. Głównym założeniem jest przekonanie o niezwykłym potencjale narracji i umiejętności opowiadania historii jako narzędzia dydaktycznego. Nie tylko pozwala ono rozwijać umiejętności językowe studentów, lecz także przyczynia się do wzmocnienia autonomicznego myślenia i empatii.

Wśród zebranych w tym tomie artykułów znajduje się jeden tekst o charakterze językowym. Chodzi o artykuł Agnieszki Wlazły, która postanowiła przebadать niektóre słowa i wyrażenia powstałe w okresie pandemii oraz sprawdzić, czy są one modne i w jakim stopniu wśród młodzieży szkół średnich. W pierwszej kolejności autorka przedstawia rozważania na temat tego, czym jest moda w ogóle, a w szczególności czym jest moda językowa. Następnie opisuje mechanizmy tworzenia i powstawania słów i wyrażeń modnych, zwłaszcza w języku ludzi młodych, którzy mają dużo większe predyspozycje niż dorośli oraz wykazują się dużą kreatywnością w tworzeniu takich słów i związków wyrazowych. Autorka zaproponowała uczniom szkół średnich ankietę na temat słów związanych z pandemią COVID-19 oraz z innymi epidemiami lub chorobami. W opracowaniu porównuje wyniki tych ankiet z innym badaniem, przeprowadzonym wśród studentów. W podsumowaniu zauważa, że uczniowie szkół średnich znali słowa i wyrażenia związane z pandemią i innymi zarazami w mniejszym stopniu niż studenci.

Kolejną grupę tekstów stanowią prace poświęcone badaniom o charakterze literaturoznawczym. Ich autorzy skupiają się na współczesnej literaturze dziecięcej i młodzieżowej.

Justyna Zając analizuje motyw samotności w polskiej literaturze współczesnej przeznaczonej dla dzieci i młodzieży, której tematem przewodnim jest emigracja ekonomiczna i jej wpływ na życie rodzin (tzw. rodzin transnarodowych). Badane przez autorkę dzieła literackie w rzeczywistości przedstawiają obraz emigracji z punktu widzenia dzieci i nastolatków stanowiących grupę, która niewątpliwie najbardziej cierpi z powodu rodzinnego oddalenia, będącego wynikiem emigracji ich rodziców. Smutek, problemy z adaptacją czy samotność to emocje, które są dużym zagrożeniem dla normalnego rozwoju, zarówno na poziomie emocjonalnym, jak i psychofizycznym. Ten rodzaj literatury może przyczynić się do tego, by czytelnicy, w tym emigrujący rodzice, uświadomili sobie zagrożenia, jakie taki rodzaj emigracji niesie dzieciom i młodzieży. Autorka opiera swoje rozważania na korpusie, na który składają się teksty literackie Anny Cieplak, Sarah Crossan, Barbary Kosmowskiej i Marcina Szczygielskiego.

Karolina Kwak poddaje analizie problematykę okresu dojrzewania i bada obrazy tego okresu w kilku dziełach współczesnej literatury polskiej przeznaczonej dla młodzieży. Wybrane dzieła mają wspólną cechę – wszystkie, w ten czy w inny sposób, poruszają fundamentalne problemy związane z poszukiwaniem własnej tożsamości oraz samoakceptacją młodych ludzi. Pojawiają się następujące pytania: Jak rozmawiać z młodzieżą o tym, co dla niej najważniejsze? W jaki sposób budować mosty pomiędzy odległymi światami dzięki możliwościom, jakie posiada twórczość narracyjna? W jaki sposób uruchomić kompensacyjną funkcję literatury? Są to pytania nieuniknione, na które autorka szuka odpowiedzi na płaszczyźnie zarówno teoretycznej, jak i praktycznej. Proponuje tu wykorzystanie obrazu Caravaggia *Narcyz* oraz niektórych dzieł literackich (*Krzywda. Historia moich blizn* Eve Ainsworth czy *Fanfik* Natalii Osińskiej) do przeprowadzenia lekcji języka polskiego na temat wyżej wymienionych zagadnień ważnych dla nastolatków.

Celem pracy Doroty Michułki jest analiza i interpretacja niektórych współczesnych powieści napisanych z myślą o młodych odbiorcach, które ukazują historię życia codziennego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, ze wszystkimi uwarunkowaniami społecznymi i moralnymi, a także przebieg niektórych szczególnych epizodów historycznych, takich jak powstanie NSZZ „Solidarność” czy ogłoszenie stanu wyjątkowego. Zdaniem autorki teksty te mogą być bardzo ważne dla młodych czytelników, pomagają bowiem w poznaniu historii oraz zachęcają do rozmyślenia i dyskusowania o niej. Ponadto motywują do podjęcia ponadpokoleniowego dialogu na temat nieodległej przeszłości, a także pozwalają na konstruowanie i wzmacnianie świadomości historycznej i pamięci zbiorowej. Autorka odnosi się do następujących dzieł literackich: *Denim blue* Katarzyny Ryrych (2015), *Teatr Niewidzialnych Dzieci* Marcina Szczygielskiego (2016) oraz *Biały Teatr Panny Nehemias* Zuzanny Orlińskiej (2017).

Do tej grupy tekstów zalicza się również artykuł Anny Janus-Sitarz. Autorka odkrywa i wskazuje na istnienie czterech przestrzeni „obojętności”, a nawet „pogardy”, które współistnieją w aktualnej rzeczywistości, a dotyczą w sposób szczególny czterech grup: osób starszych, młodych ludzi z niepełnosprawnością intelektualną, osób o niskim statusie społecznym i ekonomicznym, a także natury, środowiska naturalnego, które jest wykorzystywane w sposób nadmierny i któremu zagraża dewastacja. Według autorki lekcje języka polskiego mogą pomóc w walce z negatywnymi postawami. Jej zdaniem oprócz dzieł klasycznych, które stanowią kanon literatury polskiej, należałoby do tego wykorzystać również współczesne dzieła literackie, dlatego proponuje kilka z nich. Za ich pośrednictwem możliwe jest zaprogramowanie nowej szkoły oraz społeczności bardziej otwartej na dialog – empatycznej i włączającej.

Artykuł Feliksa Tomaszewskiego jest próbą zrekonstruowania trzech charakterystycznych mechanizmów ideologicznych, które w pierwszej dekadzie po II wojnie światowej zostały uruchomione w celu zmodyfikowania świadomości zbiorowej. Te trzy mechanizmy – nazwane przez autora tekstu „dokręcaniem śruby”, co jest niewątpliwym odniesieniem do tytułu słynnej powieści Henry’ego Jamesa – miały wpływ unieruchamiający na społeczeństwo. Co więcej, pozwoliły na metodyczną „rekonstrukcję” ideologiczną, która wpłynęła przede wszystkim na niedojrzałe jednostki i struktury. Pierwszy mechanizm był stosowany przez prasę, co można zaobserwować na podstawie informacji, które pojawiły się w czasopiśmie w 1947 roku na temat kolonii zorganizowanych w Związku Radzieckim i innych krajach dla polskich dzieci. Drugi mechanizm funkcjonował w systemie edukacyjnym, co można zaobserwować np. w programie języka polskiego na poziomie szkół średnich w 1949 roku. Trzeci mechanizm pojawił się w książce Mariana Brandysa *Wyprawa do Arteku* (1953). Polegał on na tym, że poprzez dzieła literackie rozpowszechniana była propaganda ideologiczna, również w środowisku młodzieżowym.

Dwa kolejne artykuły nie dotyczą wprawdzie literatury dziecięcej ani młodzieżowej, ale poruszone zostały w nich zagadnienia związane z twórczością literacką, dlatego kończą tę część tomu.

Artykuł Dariusz Piechoty to studium nad obrazami starości w prozie Sylwii Chutnik. Motyw ten jest widoczny już w jej pierwszej powieści – *Kieszonkowy atlas kobiet* (2008). Chutnik walczy ze stereotypami na temat starości. W zbiorze opowiadań zatytułowanym *W krainie czarów* (2014) pojawiają się osoby starsze, które muszą się mierzyć z licznymi życiowymi problemami, w tym z traumą związaną ze wspomnieniem wojny. Tytuł zbioru przywołuje odniesienie do powieści Lewisa Carrolla *Alicja w krainie czarów*. Różnica jest taka, że dla postaci wykreowanych przez Chutnik kraina czarów nie jest rzeczywistością

alternatywną, tylko tą, która pozostała w przeszłości. W prozie polskiej pisarki najbardziej interesujące są te dzieła, w których można zaobserwować koegzystencję i związek międzypokoleniowy opierający się na przyjaźni, miłości i empatii. Jest to widoczne w powieściach *Cwaniary* (2012) oraz *Tylem do kierunku jazdy* (2022). Jako pisarka zaangażowana w tematy społeczne, Chutnik wzywa do docenienia starszych ludzi w przestrzeni publicznej, ponieważ m.in. to oni są depozytariuszami historii, zarówno w wersji mikro, czyli historii danej rodziny, jak i makro, czyli tej, która opisuje burzliwe dzieje XX wieku.

Dialog pomiędzy poetami i badaczami literatury, włączając w to tłumaczy, może dotyczyć wielu zagadnień. Bardzo często są to kwestie problematyczne, takie jak niełatwe relacje pomiędzy narodami. W tych przypadkach dialog ma za zadanie pomóc w odkrywaniu i konstruowaniu autentycznej społeczności literackiej i kultury ponadnarodowej oraz budowaniu mostów, które umożliwiłyby porozumienie i zrozumienie pomiędzy ludźmi o różnym pochodzeniu, pielęgnującymi różne tradycje. Celem pracy Danuty Łazarskiej jest zbadanie dialogu pomiędzy Czesławem Miłoszem i Tomaszem Venclovą z jednej strony oraz Tadeuszem Różewiczem i Karlem Dedeciusem z drugiej. Zarówno temat pisemnej wymiany poglądów między nimi, jak i forma prowadzenia tej dyskusji inspirują do pogłębionej refleksji. Znajomość tych dialogów może okazać się bardzo interesująca i inspirująca nie tylko dla samych pisarzy i specjalistów zajmujących się ich twórczością oraz dla tłumaczy, lecz także dla czytelników, do których należą m.in. uczniowie szkół średnich.

Biorąc pod uwagę fakt, że edukacja jest kluczowym elementem rozwoju społeczności, należy wzmacniać współpracę międzynarodową w tym zakresie w celu ulepszenia systemów edukacyjnych w różnych państwach. Andrianasy Angelo Djistera pokazuje pozytywny wpływ sojuszy międzynarodowych na rozwój edukacji na wyspach Oceanu Indyjskiego, w szczególności w odniesieniu do nauczania języka francuskiego na Madagaskarze. Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono sytuację języka francuskiego w systemie edukacyjnym Madagaskaru przed i po odzyskaniu niepodległości przez to państwo. W drugiej natomiast podkreślono konieczność wzmocnienia znaczenia języka francuskiego w całym systemie edukacyjnym, przede wszystkim na poziomie szkolnictwa podstawowego. W tym celu współpraca z Uniwersytecką Agencją ds. Frankofonii (AUF) wydaje się niezmiernie istotna.

Janusz Waligóra, autor artykułu kończącego ten tom, relacjonuje przebieg i rezultaty badań eksperymentalnych nad komunikacją międzygatunkową zaprezentowane przez Rogera Foutsa w książce *Najbliżsi krewni*. Jest to wprawdzie dzieło o charakterze naukowym, ale według Waligóry ma ono wiele cech narracji literackiej, dlatego analizuje tę monografię, stosując pojęcia i narzędzia

z zakresu literaturoznawstwa. W tekście można też znaleźć wiele odniesień do różnych utworów i konwencji literackich. Przedmiotem badawczym opracowania naukowego Foutsa jest opieka nad młodą szympanśką połączona z nauką języka migowego. Jest to relacja z udanego eksperymentu (według jego autora), który pokazuje, że skuteczna komunikacja nie jest jedynie domeną ludzi, a także że to gestykulacja, a nie wokalizacja, jest najbardziej prymarną formą języka, również ludzkiego.

Podsumowując, trzeba podkreślić, że w najnowszym numerze „Annales UMCS. Sectio N – Educatio Nova” Czytelnicy znajdą wiele interesujących tekstów dotyczących współczesnej edukacji. W imieniu Redakcji życzymy owocnej lektury!

Beata Brzozowska-Zburzyńska
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Angel Díaz-Pintado Hilario
(Universidad de Granada)